

ЧЕДОМИР М. ЛУЧИЋ

ОСВРТ НА ИЗВОРЕ И ИСТОРИОГРАФИЈУ О ЦРНОЈ ГОРИ У ВРИЈЕМЕ МИТРОПОЛИТА ПЕТРА I ПЕТРОВИЋА

Проучавајући прошлост Црне Горе из периода седам Петровића није тешко закључити да је пресудна етапа у формирању њене државности и свеопште афирмације на балканским, и шире, европским просторима била епоха митрополита Петра I.

Управо ера овога црногорског господара поклапа се са новом ером човјечанства изазваном, у културном смислу, европском енциклопедистиком, технолошким просперитетом и великим превирањима, условљеним француском револуцијом, као посљедицом свега тога.

Налазећи се у вртлогу нововремених збивања у њеној ближој и даљој околини, Црна Гора посљедњих деценија 18. и првих 19. вијека почиње стицати све веће геополитичко значење.

Стијешњен на просторима између азијатског Леванта и просвећеног Запада, са свим унутарземаљским (племенштиним оптерећеним) мукама које су га сналазиле, Свети Владика је добро познавао ћуди и једних и других. Стога је, у циљу тражења овоземног „спасенија“ своје роду, непрестано мотрио према Истоку, послушкујући добре гласе са тих, далеких, руских пространа.

Иако је и отуда, каткад, умιο да „горку чашу попије“, његово непоколебљиво увјерење било је да ће, само са тих меридијана, доћи до свеопштег, на словенско добро усмјереног, преокрета.

У жељи да за сва збивања буде „приправан“ трудио се да и своју активност не занемари било у којем правцу.

Држећи се оне народне „Свачију саслушај а своју смјерај“, овај Митрополит је, кад год му се за то указала прилика, пером и преписком замјењивао војно разрачунавање, иако се ни од тога није заклањао, ако се другачије могло није. Сва његова многострукост, у улози духовника, писца, дипломате, ратника

итд. била је стални изазов за разнородно интересовање о Црној Гори тога доба, а тиме и за његову „дјеланију“.

Отуда је богатство извора из овог времена остало у архивима Петровграда, Москве, Беча, а вјероватно и Цариграда, Скадра, Рима, Трста, или далеког Париза и Лондона.

И док год се детаљније не истраже и, компаративном методом, не обраде ова историографска елдорада, уз оне у земљи југословенској, не може се, или би било погрешно, тврдити да је поменуто пола стољећа црногорске историје проучено.

У руским архивима, који су ми ближе познати, а тек у новије вријеме се шире отварају, налази се право богатство докумената из тога доба.

Оно што треба признати руским архивистима је да су, однедавно, грађу систематизовано средили тако да се може и током краћег боравка направити знатнији увид у тражену проблематику.

У томе, свакако, предњачи Одјељење за балканистику.

Међутим, ваља знати да извори који се односе на Црну Гору нијесу каталогизирани само под тим именом. Далеко више их је у оним одјељцима који се односе на преписку са Републиком Рагузом, тј. Дубровником.

Занимљиво је да је не само руски конзул из Дубровника обавјештавао свој Двор, или добијао инструкције од њега, које су биле тјесно везане са приликама у Црној Гори или око ње, него је то, до свог престанка, радила и ова мала аристократска државица испод Светог Срђа.

Дубровачка државна преписка више је вођена на француском језику него на руском. Нарочито је занимљива грађа која се односи на Црну Гору у посљедњој деценији 18. стољећа, када су се на овим просторима одигравали судбоносни догађаји са крвавим епилозима на Мартињићима и Крусима, иза чега се јавља и законодавна власт и државно устројство.

Знатан дио изворне грађе, везан за раздобље Петра Првог, појавиће се и у едицији *Црногорско-руски односи 1711 — 1918 године*, коју припрема заједничка црногорско-руска редакција, а чија прва књига се очекује 1991. године.

Тако извјештаји Санковског, са почетка 19. стољећа, не само да су доста опширни него и садржајно врло богати, па посредством њих можемо добити и ширу представу о појединим, тада пограничним, херцеговачким племенима, њиховом организационом устројству у условима живљења под Турцима, па чак и односима митрополита Петра I према њима.

Такође, посредним путем, проучавајући везе између Русије и Венеције, све до њеног нестанка са политичке карте (1797. године), може се наћи драгоцјених докумената који, помињући млетачко-јужнојадранске перфидне калкулације, не заобилазе ни Црну Гору.

Руско-аустријски односи из овога периода и њихова међу-државна дипломатска надмудривања оставили су доста извора везаних за црногорску прошлост током читаве владавине Петра I. Отуда у бечким архивима: Ратном, Државном, Општем управном, Финансијском, као и у Националној библиотеци има доста сачуваног разнородног материјала.

С обзиром да су се аустријске власти (поготову кад су се нашле у непосредном сусједству Црне Горе) трудиле да о свему што је везано за овог малог, словенског, сусједа обавјештавају претпостављене на Двору, то је сачувано и доста извора који се тичу не само односа Црне Горе и Аустрије, него и црногорских (првенствено митрополитових) веза са Русима и војно-дипломатских разрачунавања са Турцима.

Будност Беча била је толика да су, посредством своје широке и синхронизовано усавршене агентске мреже, пратили било какве активности митрополитових изасланика или писама отпреманих другим центрима.

Цензура је била толика развијена да је често прије имала у рукама текст неке пошиљке Петра I него и онај коме је упућивана. Сјетимо се, нпр. судбине његове представке међународном скупу у Верони, која никад није дошла на праву адресу, а данас се налази у Бечу итд.

Иако ми нијесу директно позната британска архивска одјељења, као ни архиви Цариграда и Скадра, ипак се може претпоставити да се и тамо налази доста грађе која има везе са поменутом црногорском прошлошћу.

И сам митрополит Петар I трудио се да сачува ранија документа, а нарочито да остави свједочанства писана сопственом руком или диктирана у перо његових секретара.

Управо, највећи дио извора, који се могу, без сумње, узети као најсигурнија документа о Црној Гори, проистиче из његове богате преписке.

Ту вриједност, најчешће захваљујући копијама, сачували су у земљи разни архивски центри. У Црној Гори треба посебно истаћи архивско-библиотечко одјељење на Цетињу, затим архивско одјељење Историјског института Црне Горе и Которски историјски архив.

Документа о овом периоду чувају код нас још: Архив САНУ у Београду и његово одјељење у Сремским Карловцима, Архив Србије, такође у Београду, као и дубровачки, задарски и загребачки архиви.

Интересовање за Црну Гору и епоху Петра I нарочито се појачава послје његовог представљања 1830. године. Митрополитови савременици се труде да оставе што више свједочанстава о овом добу, а продор народног језика, преко писане ријечи, у почившем владици налази свога претходника. Сима Милутиновић и Димитрије Милаковић, посредством часописа *Грлица*,

објављују многа документа из тога доба, као и владину *Историју о Црној Гори* и многе пјесме.

Слично налазимо и у часопису Голубица, затим Уранији, Српском магазину, а онда слиједе: Невен — Слоге, Подунавка, Српски љетопис из Будима, Српски народни лист, Споменик САНУ и многи други.

Језички реформатор Вук Караџић Европу је упознавао са Црном Гором преко свог дјела *Црна Гора и Бока Которска*, а послје њега: Милорад Медаковић, Марко Драговић, Филип Радичевић, Живко П. Драговић, Лазо Поповић, Ивановић, Павле Ровински и остали.

Од прегалаца 20. стољећа на изналажењу и публикавању изворне грађе из времена Петра I нарочито се истичу Душан Вуксан и Јевто Миловић. Вуксан је написао или сакупио читаву малу библиотеку разнородног материјала о Петровићима и Црној Гори, који је штампао или у *Записима*, чији је био покретач и дугогодишњи уредник, или у самосталним публикацијама. Поред низа занимљивих чланака, у којима је давао исправна тумачења и зреле судове, направио је и пионирски покушај сабирања владиних посланица у истоименој књизи, 1935. године.

Дјело овог посленика континуирано је наставио академик Јевто Миловић, приближивши нам изворе из многих архива. Крећући се ширим координатама прикупио је праву ризницу разне грађе из времена више црногорских господара, али је сабрао и велики број посланица и друга писана документа Петра I. Сличним послом бавили су се још: Владан Ђорђевић, Јован Томић, Петар И. Поповић, Ђоко Пејовић, Бранко Павићевић, Павле Мијовић, Ал. Нарочнички, Петровић, Димитријевић и низ других.

Сем Димитријевићево грађе из руских архива и библиотеке, на овом послу ради и Јован Бојовић. Управо, како сам имао прилике сазнати, трагајући по совјетским архивима, пронашао је низ још необјављених писама и других докумената, која припрема за објављивање. Историјски институт је, такође, приредио двотомни *Зборник грађе Уједињења Црне Горе и Боке 1813. и 1814. године*.

Историјски записи, слиједећи традицију *Записа*, током дужег низа година објављивали су документа и серије чланака везаних за овај период. Слично су радили: *Гласник цетињских музеја* и *Годишњак поморског музеја* из Котора. Ристо Драгићевић је, такође, стрпљивим истраживачким радом дао значајан допринос овој епохи.

Поменутом проблематиком бавили су се и познати књижевни ствараоци. Тако је чувени загледаник у небеса Цетињске митрополије и мисаоне хоризонте ловћенског ствараоца, академик Чедо Вуковић дјелом *Фреске на камену — ријеч писана руком невоље*, уз остало, на занимљив начин обиљежио ово ра?добље.

Значајан историографски материјал о Црној Гори тога времена од страних аутора оставио је познати правни историчар из Дорпада Александар фон Ројц. Вриједни су помена и: Андрија Кухарски, Коваљевски, Јиричек Херменегула, Морзаов, Воуе Ами, Бродман, Бергман'с, као и мемоарски писци и ратни противници Петра I, Vialla de Sommièrès и маршал Мармон.

Од домаћих историографа, правних или књижевних историчара, још ваља истаћи: Стева Петровића, Радмила Поповића, Влачића, Скерлића, Банашевића, Јована Деретића, Ђукића, Ђурђева, Јовановића, Лазара Поповића, Душана Лекића, Ника С. Мартиновића, Славка Мијушковића, Томицу Никчевића, Ђорђа Радојичића, Страњаковића, Владимира Ђоровића, Томаша Марковића, Глигора Станојевића, академика Димитрија — Дима Вуковића, Васу Чубриловића и друге.

Неки од научних посленика новијег времена су, користећи се савременом научно-истраживачком методологијом, са више аспеката прилазили епохи Петра I и његовој личности. Међу њима се истичу: академик Бранко Павићевић (историографски и правни прилаз), са више познатих радова, већ помињани академик Чедо Вуковић (књижевно-историјски приступ), Јован Р. Бојовић (правно-историјска проблематика), Бранислав Остојић (лингвистичко-лексичка тематика) и још гдјекоји из нешто млађе генерације.

Наравно да овим нијесу исцрпљена имена свих који су дали допринос проучавању поменутог периода историје Црне Горе. И поред свега, још поприлично неистраженог и необрађеног изворног материјала, по европским архивским и другим културним ризницама, чека своје истраживаче и обрађиваче.

Библиографију било којег назначеног аутора нијесам сматрао за потребно наводити, тим више што би то само одвлачило вријеме, а и било сувишно за осврт овакве врсте.

У вези са изнесеним још једно лично убјеђење у виду напомене, макар и по цијену да претпим критику.

Наиме, стиче се утисак да смо и ми, а и наши претходници, више вербални него стварани чувари изворног, историографског и другог материјала. Јер, да није тако, не би Црногорци, послије смрти владике Петра I распродавали многе реликвије, не би олако допуштали вршљање којекаквих, наводних истраживача (још од Његошевог времена), који су разносили документа по свијету, не би професор Миловић имао податке да су чак, послије овога рата, многа документа из времена Петра I бацана у канале за сметлиште, или, пак, не би се дешавале, тако рећи, „похаре“ музеја, каквих је, на жалост, и у нашем времену било.

Ако се, уз ово, узму у обзир и пропадања изазвана ратним пустошењима и другим невољама, онда није чудо што су изворна богатства о било којем периоду наше историје више сачувана у свијету него код нас.

Čedomir M. Lučić

UN REGARD SUR LES SOURCES ET L'HISTORIOGRAPHIE DE MONTE-NÉGR0 DANS LES TEMPS DE L'ÉVEQUE PIERRE I PETROVIĆ

Resumé

L'époque par laquelle le Monténégro est passé pendant le gouvernement de Pierre I Petrović s'accorde avec la nouvelle époque du renouvellement technique, culturel et économique en Europe. C'est dans cette époque que ce petit pays avait commencé à avoir l'importance géopolitique de plus en plus grande. La Fonction multiple de l'Éveque dans le rôle: homme d'église, écrivain, diplomate, guerrier etc avait été un défi permanent aux intérêts variés pour lui et aussi pour le Monténégro de cette époque. C'est pourquoi dans les Archives des Affaires Etrangères de Russie et aussi dans une riche correspondance avec la Republique de Venise, Dubrovnik et Vienne on trouve la richesse des sources historiques.

Dans les Archives de Vienne: de Guerre, d'Etat, d'Administration Générale et de Finances et dans la Bibliothèque Nationale de Vienne aussi il y a beaucoup des documents variés. Les Archives de Shodra ainsi que celles de Paris et de Londres ne sont pas bien étudiées en ce qui concerne cette problématique. Il y a beaucoup de documents de la correspondance abondante de Pierre I dont une partie et des copies sont gardées dans les Archives de Cetinje et de Kotor.

Les Archives de l'Academie des Sciences et des Beaux-Arts serbe à Belgrade avec une section à Sremski Karlovci, Les Archives de Serbie à Belgrade ainsi que les Archives de Dubrovnik et de Zadar sont aussi importantes de ce point de vue.

Un certain nombre des chercheurs du pays et étrangers se sont donnés de la peine pour recueillir des matériaux historiques. Une partie de ces matériaux avait été publiée dans plusieurs revue: »Golubica«, »Uranija«, »Srpski magazin«, »Neven-Sloga«, »Spomenik SANU«, »Podunavka«, »Srpski Ljetopis«, »Srpski narodni list« et il n'y a pas longtemps dans les revues: »Istorijski zapisi«, »Glasnik cetinjskih manastira«, »Godišnjak pomorskog muzeja Kotor«. Il faut dire que pendant les deux guerres mondiales un nombre assez considerable des documents de valeur avait été détruit et il y a une partie de documents qui avait été perdue après la seconde guerre mondiale. L'intérêt de plus en plus grand pour l'étape historique ci-haut mentionnée de cette partie du peuple serbe montre clairement sa grande contribution dans la lutte de libération nationale du peuple serbe sur le Peninsule des Balkans naturellement et principalement par les mérites de Pierre I (Saint) comme la personne la plus méritante.